

BAKA L. PATRIK

Egy billegő műfajról és egy autopoietikus legendafüzérről

Százdi Sztakó Zsolt: A freskó legendája

1 BOKÁNYI Péter, „...*ahogyan sohasem volt*” *A történelmi regény változatai napjaink irodalmában*, Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2005, 4. Vö. <http://doktori.btk.elte.hu/lit/bokanyi/diss.pdf> (Hozzáférés: 2012. december 8.)

2 *Uo.*, 4–6.

3 <http://www.historiumkiado.eu>. (Hozzáférés: 2012. december 8.)

„A legrosszabb sors, ha valakit elfelejtenek. Vannak, akik a történelem főszereplőivé válnak, akiknek születésnapját megünneplik, akikre emlékeznek, és vannak, akiket kitörlenek, mintha sosem léteztek volna.”

Alice Hoffman

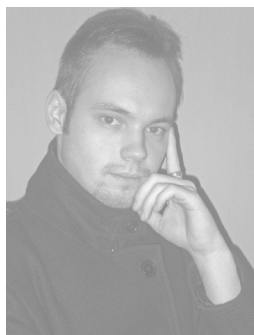
„A legendák felülírják a történelmet. Az önzetlenség az erőszakot, a szárnyaló beszédek a néma tetteket. A történelem csupán a csatára emlékszik, a vért elfelejti.”

Abraham Lincoln, a vámpírvadász c. film

Előljáróban

„A napjaink regénytermését szemlélő kritikákat olvasva úgy tűnhet: a kilencvenes évek közepe óta a történelmi regény reneszánszának korát éljük”¹ – írja doktori disszertációjának nulladik fejezetében Bokányi Péter. Munkájában – mely a történelmi regény múltbéli és jelenkori interpretációit, illetve annak általában vett megközelítését tárgyalja – számos példát hoz a műfaj magyar képviselőire, úgymint: Láng Zsolt: *Bestiárium Transylvaniae*, *Az ég madarai*, Darvasi László: *A könnyemutatványosok legendája*, Márton László *Testvériség*-trilógiája, de itt említhető Esterházy Péter *Harmonia caelestise* is, amely sokak szerint ugyancsak történelmi regény, illetve Rakovszky Zsuzsa *A kigyó árnyéka* c. műve, Szilágyi István *Hollóidője*, Czakó Gábor *Aranykapu*. *Boldog Salamon király* c. opusa stb.²

Bátran megjegyezhetjük, hogy a történelmi regény a populáris irodalom köreiből is széles teret nyert Bán Mór, Bíró Szabolcs és mások munkái által. Bíró vezetésével a közelmúltban kiadó is alakult – *Historium*³ –, amely magyar nyelvterületen egyedülként történelmi regények megjelenítését tűzte ki principális céljául. A műfaj tehát közkedvelt... de mi is valójában? Az alábbiaknak, reméljük, sikerül választ adnunk erre a kérdésre, és talán az a szó is többlettérmet nyer, amellyel a címben a vizsgált szövegcsoportot jellemeztük.

A történelmi regény

„A történelmi regény kétségkívül nagyon kényes műfajváltozat”⁴ – írja Szegedy-Maszák Mihály, s hogy miért is oly kényes, arra a jelen horizontjából kívánunk rávilágítani. Ám még mielőtt ebbe belekezdennék, talán nem felesleges felvillantatunk néhány definíciót, illetve definiálásra tett kísérletet, hogy témánknak megfelelő premisszát teremtsünk. *A történelmi regény műfaji jellemzői, történelmi háttér* c. internetes cikk a lényegét megragadva így fogalmaz: „A történelmi regény egy történelmi eseményt, egy múltbeli történelmi korszak feldolgozását választja alaptémájaként. Jellemzője, hogy a múltat allegorikus értelemben alkalmazza a jelenre, vagy egy olyan múltbeli eseményt választ, amely általános üzenetet hordoz. [Á]ltalában fiktív, vagy nem kiemelkedő történelmi személyiségek a regény főszereplői[;] a mindennapi emberek életén keresztül mutatja be a fontosabb történelmi eseményeket.”⁵

Magyarul, tudományos szinten elsőként Lukács György foglalkozott a történelmi regénnyel. Nála a műfaj ideálja határozottan a Walter Scott-i szöveg, melynek cselekménye valós történelmi érásban játszódik, a história alappilléreit megtörtént események adják, az író pedig ezek bemutatása révén festi meg a kor társadalomképét, illetve a társadalom egyes elemeinek – álljanak bár a hierarchia azonos, vagy épp eltérő fokán – konfrontációit.⁶ Ámbár a történelmi regény textusa valós események köré fonódik, cselekményének számottevő része – sok esetben a java – továbbra is fikció. Ennek kapcsán írja Matt F. Oja: „[A]zzal a feltevéssel dolgozom, hogy nincs abszolút különbség az elbeszélő történelem és az elbeszélő fikció között. Azaz feltételezem, hogy semmiképp sem gondolhatunk rájuk úgy, mint minőségileg különböző műfajokra, legfeljebb mint egyetlen kontinuum vagy spektrum ellenkező végpontjaira... Minden, ami e két pont közé esik, váltakozó mértékben ugyan, de természetesen egyaránt magában rejtje a két pólus vonásait; a spektrum közepén fekvőkre pedig [...] a legkértelműbb hibridekként gondolhatunk csupán.”⁷

A történelmi regény „kényességét” azonban elsősorban a történelemnek mint olyanak a kényessége adja, s amíg a témában alkotók a műfaj reális és fiktív pólusai közt ingázva próbálják azt a lehető legpontosabban definiálni, úgy szerintünk elsiklanak egy, az általuk vizsgáltat megelőző, lényegi tényező fölött. A magunk részéről fontosnak tartjuk a történelem kapcsán folyó bármiféle dikció elején leszögezni, hogy ezen tudományterületnek egyik alapvető és mindig jelenlevő dilemmája, hogy az egyes eseményeket bemutató szöveg mennyire objektív vagy szubjektív. Hisz gondoljunk csak bele, micsoda különbségeket szülhet akár egyetlen minősítő jelző beillesztése, vagy épp elhagyása a történelmi szövegekben. Pl. A **barbár viking horda** lerohanta a **védtelel**, angolszász földműveseket, akik mint **igaz, istenfélő** nép, az utolsó leheletükig urukhoz fohászkodtak. Továbbá korántsem mindegy, hogy egy bizonyos népről a textus mint „rólunk” vagy „róluk” fogalmaz, tartozunk, vagy épp ne tar-

4 SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Az újraolvasás kényszere*, Irodalomtörténet, 1996/1–2., 31.

5 <http://www.forum.ebacaalautat.ro/viewtopic.php?f=348&t=1372> (Hozzáférés: 2012. december 8.)

6 Vö. LUKÁCS György, *A történelmi regény*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1977.

7 MATT F. OJA, *Fictional history and historical fiction: Solzhenitsyn and Kis as exemplars*, *History and Theory*, 1988/2., 112. (A fordítás Gyáni Gábor szerint.)

8 KESERŰ József,
Előszó = KESERŰ
József – H. NAGY
Péter szerk.,
Kontrafaktumok,
Selye János
Egyetem, Komárom,
2011, 8.

9 Gavriel ROSENFELD,
*The World Hitler
Never Made:
Alternate History
and the Memory of
Nazism*, Cambridge,
Cambridge
University, 2005, 4.
(A fordítás Hegedűs
Orsolya szerint.)

10 Gavriel
ROSENFELD, *Miért a
kérdés, hogy „mi
lett volna, ha?”
Elmélkedések az
alternatív történet-
írás szerepéről*, ford.
Szélpál Livia,
AETAS, 2007/1.,
151.

11 H. NAGY Péter,
*Imaginárium IX. SF:
A képzelet meste-
rei*, OPUS, 2009/2.,
27.

12 Eric Bress és J.
Mackye Gruber
*Pillangó-hatása (The
Butterfly Effect*,
2004) használ ilyen
megoldást, mozijuk
főhőse, Evan
Treborn ugyanis
képes visszatérni
múltjának néhány
meghatározott pilla-
natába (stabil neu-
ralgikus pont!), hogy
az ott – persze
végig a lehető leg-
jobb alternatíva lét-
rehozásának remé-
nyében – „kikerült”
hibák révén egy
(számára) elfogad-
hatóbb jelent alakít-
son ki. Az egymá-
son futó alternatív

tozzunk bár az adott nációhoz. A fentiek tankönyvek és szakkönyvek kapcsán éppúgy jelenlévő problémák.

Hogy mindennek fényében létezik-e egyáltalán minden kétséget kizáróan objektív történelmi szöveg? Igen, amennyiben az mindössze a források által alátámasztott dátumot, és a hozzá fűződő eseményt tartalmazza, bármiféle értékelés felvillantása nélkül. Persze a történelem így nem lenne több száraz adathalmaznál, a jó történész feladata pedig szerintünk éppúgy nem csupán a pontosság, de a közérthető tálalás és nyelvezet is. És persze az elfogulatlanság, melynek megőrzése a kifejtett szövegben minden bizonnyal még nehezebb, mint az előző három feltétel teljesítése. Ilyenformán az, hogy bármiféle történelmi regény történelmi szempontból hiteles legyen – még ha meg is tartja a „száraz adatsorokban” közölt tényeket –, lényegében kizárt. Ám ezzel nincs is semmi baj, hiszen „[A]z irodalom bevallottan fikció, ilyenként pedig mentesül a verifikáció kötelezettsége alól. Igaz ugyan, hogy a fikció fogalmát sokáig a hazugsággal azonosították – mondván, hogy a költők hazudnak, amikor szívettépő szerelemről énekelnek nekünk (holott lehet, hogy éppen nem is szerelmesek...) –, szerencsére azonban ma már széles körben elfogadott, hogy a fikció nem azonos a hazugsággal, vagy a tévedéssel.”⁸

Hol is a helye?

A magunk részéről erős késztetést érzünk, hogy a történelmi regény műfaját egy, az irodalom peremterületén – egyesek szerint ugyanis létezik ilyen – álló zsánerral azonosítsuk, pontosabban annak egy válfajaként tüntessük fel. Az alternatív történelem zsánerének egyik legjelentősebb értelmezője – aki egyben a connecticuti Fairfield jezsuita magánegyetem oktatója – Gavriel D. Rosenfeld történészprofesszor a téma kapcsán jegyzi meg: „Alapvetően az alternatív történelem meséi – más néven az »allohistorikus« vagy »ukronikus« narratívák – a »mi lett volna, ha« kérdés esetleges konzekvenciáit kutatják egy speciális történelmi kontextusban.”⁹ Az emlegetett peremműfaj – melynek reneszánsza Philip K. Dick *The Man in the High Castle* (1962), *Az ember a Fellegvárban* (2003) c. művével vette kezdetét – alapvetően arra játszik rá, hogy a történelem bármelyik pillanatában több alakulási alternatíva van jelen, és egyetlenegy mozzanat megváltoztatása – mármint ahhoz képest, ahogy az a mi *alternatívánkban* lezajlott – alapjaiban változtat(hat)ja meg a történelem alakulását. Ezeket a pontokat nevezzük divergáló¹⁰ vagy neuralgikus¹¹ pontoknak.

De hogy miért sorolnánk be a történelmi regényt ezen zsáner alá? A válasz a következő: amennyiben az adott opus históriája valóban megtörtént események köré fonódik – ezen eseményeket tekintsük most stabil, tehát megváltoztathatatlan (!) neuralgikus pontoknak¹² –, úgy az a történelem alakulásának azzal a kitételrel adja egy lehetőségét, hogy ezen verzió sarkalathelyei bár megegyeznek a mi történelmünk egyes szegmenseivel, a köztük zajló eseménysor azonban a történelem alakulásának egy – ám ezen műfaj feltételei mellett már

nem kizárható – lehetősége... a végtelenből. Más szavakkal: egyes pontoknál a világaink – a regény által teremtett és a miénk – eseményei találkoznak, ám azok a történetek, melyek köztük zajlanak – vagy amelyek mentén akár eljutunk hozzájuk – már különbözhetnek. Így válnak a történelmi regény cselekményében fellelhető esetleges fikciók alternatívákká. Mindennek ilyenformán csak látszólag mond ellent a továbbiakban taglalásra kerülő kötet, *A freskó legendája* c. történelmi legendafűzér szerzője, Százdi Sztakó Zsolt Öninterjújában: „Azt mondtad, hogy ez egy fikció. Ezek szerint, az első betűtől az utolsóig a fantáziád műve ez a regény?/ Azt azért nem. Nem a manapság olyan népszerű alternatív történelmet írtam, hanem a főbb történelmi eseményekhez azért igyekeztem igazodni.”¹³ A korábbiak fényében egyértelmű, Sztakó nyilatkozatával épphogy a zsáner – általunk újraértelmezett – berkein belül helyezi el művét.

A műfaj újraszituálásán túl érdemes megkülönböztetnünk két kategóriát is, mégpedig oly módon, hogy az adott történelmi regény főhőse – mert ilyenekkel az ebbe a műfajba sorolt kötetek általában mind rendelkeznek – valós vagy fiktív személy-e. – Amennyiben valós, úgy még határozottabb a történelmi regény mint alternatív-történelmi subzsáner felé történő elmozdulás, hiszen így az adott karakter (pl. Bán Mór Hunyadija) egy lehetséges élettörténetét kapjuk. – Az elmozdulás mérsékeltebb, ha a főhős fiktív (Bíró Attilája), hiszen így csak a már emlegetett stabil neuralgikus pontok, esetleg a mi világunkban is tevékenykedő mellékszereplők kötik a művet a fenti kategóriához, a sohasem volt főhős élettörténete ugyanis az egyszerű fikció felé tereli a regényt. Most pedig – a fent megállapítottakat is segítségül hívva –, csúsztassuk mikroszkóp alá Százdi Sztakó Zsolt legújabb regényét, melynek legendái önmagukat építve alakulnak a múlt egy lehetséges variánsává.

A freskó legendái, innen és onnan

Bár a kötet szerkezete alapvetően novellafűzérnek hat, a szerző mégis regényként értékeli azt. „A történetek több mint egy évszázadot ívelnek át a középkor történelméből, és egy valami köt[i] őket össze, ez pedig Villa Zaazd, a mai Százd [Sazdice] templomának Európa híré freskója, és kolostorának népe, amelynek létezése azért több mint legenda, szerintem.”¹⁴ Induljunk hát ki ebből a megállapításból. A kötet címe, tehát *A freskó legendája* lényegében paradoxonként hat, a legenda definíciója ugyanis a Magyar Néprajzi Lexikon szerint a következő: „vallásos tárgyú, többnyire rövidebb prózai vagy verses elbeszélés. [...] A római katolikus egyházban szokás volt a szentek emlékünnepe az istentiszteleten, továbbá a kolostori étkezések alkalmából a **szentek, mártírok élettörténetét** felolvasni. [...] **A népköltészetben élő legendák szentekről, csodákról, ereklyékről szóló történetek, melyeket igaznak tartott a nép. Hőseik a tételes vallásokban szerepet játszó** (gyakran történelmi valósággal bíró) **személyek**, de cselekedeteik, melyekről a legenda beszámol,

lehetőségek mellett itt persze játékba lép a káoszelmélet is, mely szerint ha változás megy végbe egy dinamikus rendszer kezdeti mozzanataiban, úgy az efféle transzformáció nagymértékű módosulást – és az addig fennálló alternatívához képest torzulást – okoz a rendszer hosszú távú működésében.

13 <http://enaziro.blogspot.sk/2012/12/oninterju.html?spr ef=fb> (Hozzáférés: 2012. december 8.)

14 <http://enaziro.blogspot.sk/2012/12/oninterju.html?spr ef=fb> (Hozzáférés: 2012. december 9.)

15 <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1249.html> (Hozzáférés: 2012. december 9. [A kiemelések tőlünk; a rövidítéseket feloldottuk.]

16 A szentté válásnak egy merőben más – a valósághoz mégis kétségkívül sokkalta közelebb álló – módját mutatja be az *Agora* (2009) c. filmjében Alejandro Amenábar. Az említett mozi az alábbiakban fejtegetésre kerülő tudás-dogma szembenállás kapcsán is éppúgy igen beszédes lehet.

17 <http://enaziro.blogspot.sk/2012/12/oninterju.html?sp=ef=fb> (Hozzáférés: 2012. december 9.)

18 Az oldalszámok – a továbbiakban is – a következő kiadásra vonatkoznak: SZÁZDI SZTAKÓ Zsolt, *A freskó legendája*, AB-ART Kiadó, [h.n.], 2012.

általában túlnőnek a realitáson. A legenda csak egy-egy vallás keretén belül »igaz«, más valláshoz tartozók már fikciónak tekintik őket.”¹⁵ Annyi tehát bizonyos, a legenda elsőrendűen egy szent élettörténetét hivatott megörökíteni. Bár a második mondat népköltészeti kontextusban feloldani látszik eme keretet, a harmadik újra a hősokeket – tehát élő személyeket – helyezi a középpontba. Fontos megjegyezni azt is, hogy a középkori egyházi hagyomány szerint ahhoz, hogy valakit szentté nyilvánítsanak, szükséges volt az illető csodás cselekedeteiről szóló legendák mint bizonyítékok (!) összegyűjtése.¹⁶ Nem nagy titok azonban, hogy Sztakó regényében nem szentek élettörténetét meséli el, hanem épphogy egy freskót helyez a centrumba, mint kimozdíthatatlan elemet, amely kapocsként szolgál a történetek között. Ilyenformán a szerző elveti a hagyományban megszabottakat, és az eredendő személyekről szóló epikai műfaj felvillantásával egy freskónak állít tiszteletet, lévén annak csodáiról írja modern legendáját, ugyanolyan fikcióként, mint tették ezt anno, az övétől persze igencsak eltérő indíttatással. „A céloom pedig az volt, hogy így is »reklámot« csináljak a falikepeknek.”¹⁷ Hagyománybontó „szentté avatástól” tehát elviekben nem kell tartanunk.

Sztakó négy történetében nincs állandó szereplő, csak állandó helyszín. A falu, a kolostor, a templom és persze a freskó. Ezen túl felfedezhető még egy vissza-visszatérő jelenség, mégpedig a templom kőfalai mögé bújó, a világ történeseit kizárni igyekvő, és eközben mégis a hatalmat birtokló dogmatikus perjeli hozzáállás, vele szemben pedig a vadonba menekült, a világ (természet) nyújtotta tudásra alapozó (pl. gyógyítás), a hatalom által üldözött, az idő előrehaladtával akár már tudományosnak is nevezhető sámáni/füvesasszonyi vonal. E jin-jangi szembenállás a cselekményközpontú két centrális történetnek végig kardinális tényezője, mondhatnám konfliktusforrása, ahol az elnyomottak igazságkeresése ütközik a hatalmon lévők dogmatikájával. Hozzá kell tennünk persze, hogy a történet(ek)re végig az egyház képviselőinek szempontjából látunk rá, amely az olvasó pártatlanságát talán egészségtelenül az egyik – s lehet, nem épp a megfelelő – fél felé mozdítja el.

Az első és az utolsó történet lényegében keretet szab a kötetnek, s ezt a belső kettőtől eltérő műfajuk éppúgy bizonyít(hat)ja, mint az azokhoz viszonyított elenyésző terjedelmük. A kerettörténetekként szolgáló két elbeszélés – *A freskó* és *Az elátkozott* – között szorosabb a viszony, mint azt első olvasatra feltételeznénk. Az első novella főhőse Nicolo di Tomasso mester, a Villa Zaazd-i freskók festője, aki művének megalkotásával elindítja azt a dominóeffektust, melynek mellékágain a másik három történet körvonalai is kirajzolódnak. A kép megszületése tehát a történetek alfája, és talán ómegája is, hiszen amíg körülötte minden és mindenki elmúlik, úgy a freskók még ma – 632 év távlatából – is láthatóak, némiképp emléket állítva... az örökkévalóságnak. A kép megfestése körüli bonyodalomnak éppúgy megvan a maga szimbolikája, a mesternek ugyanis „a nap színére, és ragyogására lenne szüksége”(17.)¹⁸ ahhoz, hogy megfes-

se Szent János köpenyét. „Jancsi a tekintetével követte messere Nicolo mozdulatát, és hunyorogva nézett bele a napba, neki eddig eszébe se jutott, hogy a nap színével fessen meg valamit [...], de hát a messere nyilván azért olyan nagy művész, hogy az ő eszébe jussanak ilyenek.”(17.) A napnak mint szimbólumnak a feltűnése a(z újjá)születést éppúgy jelképezheti, mint ahogy arra is utalhat, hogy az égítést ragyogása nélkül semmi sem maradna életben a földön. A freskó tehát a napfény erejével felvértezve nyer(het)i el csodatévő erejét. S hogy – már csak a Sztakó-történetek alapján is – mennyire van neki ilyenje, az elsősorban hit kérdése.

A korábbi műfaj-újrásztuálásunk mentén születő kategorizálás szerint *A freskó* két főhőse, Nicolo mester és Szerecsen Jakab valós szereplők, így a történet bátran felfogható a múlt egy lehetséges alternatívájának. Szerecsen Jakab kapcsán a Magyar Életrajzi Lexikonban – és lényegében másutt is – mindössze ennyi olvasható: „Szerecsen Jakab (14. sz.): paduai származású kereskedő, 1352-ben pécsi és szerémi kamaraispán, 1362–1365-ben harmincadispán, Bernaldival együtt 1382-ben, 1389-ben harmincadispán, 1387-ben a pénzverési nyereség kezelője. I. Lajos királytól adriai szigeteket kapott, ezeket a Garaiaknak volt kénytelen átadni, amikor a dalmáciai sókamara bérletébe belebukott. Somogy vármegyei birtokait azonban megtartotta. **Felesége Libercsei János Hont vármegyei birtokos nemes leánya, Margit volt, utódai beolvadtak a magyar nemességbe.**”¹⁹ Sztakó tehát az általa fellelhető információk által építi fel karakterét, és helyezi el a történetben: „Villa Zaazd [...] a felesége hozományaként került a tulajdonába, még tizenöt évvel ezelőtt.” (7.) Szerecsen kapcsán jegyezhetjük fel a freskó első csodáját is, az elbeszélésből ugyanis kiderül, hogy a freskót azért készíttette, mert házassága addig gyermektelen volt. A szöveg persze nem értesít róla, hogy Szerecsennek később utódja született, a Magyar Életrajzi Lexikonból származó idézet – általunk is kiemelt – utolsó félmondata azonban igen beszédes lehet ezen aspektusból.

Az elátkozott c. záró elbeszélés azonban egészen más szempontból mutatja be a freskó csodatévő erejét, hiszen amíg Szerecsen egy új életért készítette, s fohászzkodott hozzá, addig e másik novella halhatatlanságtól szenvedő karaktere – általa a legendafüzérnek egyedülként eme darabja tekinthető a realitás szabta kereteken túlnyúló szövegnek – épp az elmúlás reményében intézi hozzá fohászait. A szöveg önmaga is kimondja saját intertextuális kapcsolatát a bibliai *bolygó zsidó* történetével.²⁰ *Az elátkozott* újra felhívja a figyelmünket arra, hogy az egyes szituációk legnagyobb átka más helyzetek megváltása lehet.

A kötet két középső novellája már műfaját tekintve is egészen más vizekre evez. Az elbeszélések itt koncentráltan cselekménycentrikusakká válnak, a bűntények, a bűnjelek (melyek helyenként talán túlságosan is direktre sikerültek), az ármánykodás, a nyomozás, illetve a nyomfejtés pedig egybehangzóan a (történelmi) krimi irányába mutatnak. *A Gyilkosság a kolostornál c.* írás egy csavarra fut ki,

19 <http://mek.oszk.hu/00300/00355/htm/ABC14240/14985.htm> (Hozzáférés: 2012. december 9. [A kiemelés tőlünk; a rövidítéseket feloldottuk.]

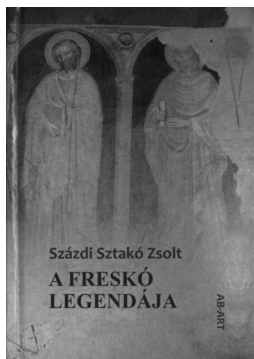
20 *A freskó* pedig ugyanígy eleveníti fel a munka közben éneklő leány révén *Szent Gellért legendáját*.

amely az egész történetet át-, avagy újraértelmezi, *A freskó titka* pedig egy kultikus könyv – a Roger Bacon munkájaként emlegetett Voynich kézirat – játékba hozásával a titkok megszállottjainak is kedvére tesz. A novellák cselekményével nem igazán kívánunk foglalkozni, azok egyes szegmenseire azonban felhívnánk a figyelmet, s ahol szükséges, úgy korrekciójukat is elkövetnénk.

A történetek stabil neuralgikus pontjai inntől kezdve egészen más értelmet nyernek, az egyes részletek – akár a szereplők visszaemlékezései vagy beszámolóí (s egyben értékítéletei) – révén ugyanis végig figyelemmel kísérhetjük az ország magas-politikájának történéseit, melyek közvetítésével a cselekmény – a fejezetek elején mindig feltüntetett dátumon túl – még inkább elhelyezhetővé válik az adott korban. Ez a jelenség ellensúlyozni látszik az immár merőben fikatív szereplők megjelenéséből adódó elmozdulást. A legközvetlenebb érintkezés a *Gyilkosság a kolostornál* esetében a bújtatott Zách-sarj megjelenése, *A freskó titkánál* pedig Bikád úr, akit az uralkodócsaládhoz fűznek bizonyos szálak. Ez a jelenség az adott novella két partszakasza közti – értsük ez alatt a vázolt történelmi háttérrel és a szöveg által teremtett történetet –, egyébként igen szélesnek tetsző medret kívánja áthidalni, kisebb-nagyobb sikerrel, az emlegetett karakterek fikatív léte ugyanis némileg gátolni látszik ezt.

A freskó titka c. szöveg központi, s egyben kitalált karaktere, Hiláriusz egy igen különösen felépített szereplő, a jó és bölcs inkvizítor ugyanis még a fehér hollónál is ritkább „jelenség” az irodalmi/történelmi szövegekben, okkal. De indítsunk távolabbról. A fejezet elején Hiláriusz mint frissen megválasztott perjel jelenik meg. Elődjének, az enyhén háborodott kolostorvezetőnek korát – s ez a korabeli egyház küldetéstudatára is kivetíthető – így jellemzi az író: „Egyszóval azt igyekezett a szerzetesekkel elhíttetni, hogy ők egy ostromlott várban élnek, ahonnan, ha kilépnek, a falakon túl az ellenség, a régi hit veszi őket körül. Ők a katonák, és ő a várkapitány, aki csatába vezeti őket, hogy vegyék fel a harcot mindennel, ami régi, az egyedül üdvözítő hit nevében. [...] A perjel összehívta a kolostorban élő szerzeteseket, és megkezdte beszélni velük, mintha nem is hallotta volna, egyre csak azt hajtogatta, hogy az eretnokség már a kolostor falai közé is befészkelte magát, és csak a tűz ereje által tisztulhatunk meg tőle. Ha rajta múlik, már máglyák lobognak a környéken, és mindegyik egy eretneket emészt el. / A végzete is a tűz lett. Senki sem tudta, hogy került a konyhára, a szakács épp az ebédet készítette, amikor a kolostor jobbágyai arra figyeltek fel, hogy a perjel égő csuhában rohan ki az udvarra, azt rikoltozva »A tűz minden bűnünktől megtisztít! A tűz minden bűnünktől megtisztít!«” (71.) Az utolsó sorok kísértetiesen idézik George R. R. Martin világhírű regényciklusának, a *Tűz és a Jég* dalának háborodott királyát, II. Aerys Targaryent, aki egymás után küldte máglyára valós és vélt ellenségeit ugyanazon parancs alatt: „Égjen mind!”

A kolostorban tehát hájtóvadászlat zajlik, olyan eretnekek ellen (lényegében három generáció egy-egy tagjáról van szó), akikről időközben kiderül, mind szerzetesek voltak, csak a dogma helyett a tudást

választották, így a kitagadás és az üldöztetés lett a sorsuk. A fő hajcsárok pedig nem hitből fakadó meggyőződésükből támadtak rájuk, hanem azért, mert a mester (az előbb említett háromgenerációs hierarchia aktuális oktatója) két tanítványából mindig csak az önzetlenre bízta rá a titkát (Roger Bacon művét). Így vált a tudást öröklő tanítványból üldözött eretnek, a másiból pedig elkötelezett vadász. Hiláriusz bár végig érezhetően bölcs (!) karakterként van jelen, inkvizítori mentalitása azonban a legjellegtelenebb esetekkor is teret nyer; alig van információ, amit hatalmával és vádaskodásával ne tudna megszerezni. A történet során azonban valamelyest elmozdul a mindig fölényben lévő vádló szerepétől: „[...]ám, most az Úr megleckéztette, és bebizonyította, hogy ő sem különb, mint a többiek. Ott is bűnt lát, ahol nincs bűn.” (132.) A továbbiakban bár végig tagadni igyekszik az előtte feltáruuló tudást, az igazság utáni vágya, vagy ha úgy tetszik, a kíváncsiság mégis hajtja előre, és ez jól is van így, hisz nélküle nem valószínű, hogy az emberi nem a „teremtés koronájának” nevezhetné magát. Hiláriusz bár hitet nem cserél, az írás végéhez közeledve hallgatásával mégis elfogad egy más világnézetet, a sámán – azaz a volt szerzetes – szavaira ugyanis – „Nem tudom, melyik az igazabb hit. Az, amelyik az Úr nevében gyilkol, vagy az, amelyik az Istennek fehér lovakat áldoz!” (171.) – nem reagál.

A szerző lokálpatriotizmusának jelei mind a négy történetben jelen vannak, a szöveg dinamizmusa és színhelyváltoztatásai révén azonban az utóbb elemzett két írásban érződnek leginkább. A Villa Zaazd-ot keresztülszelő Búr-patakot, a falu fölé tornyosuló Mordahegy, az ebben húzódó barlangrendszer (illetve elsősorban annak bejáratát), a Kőlyukat, és persze a kolostort, illetve ezek történeteit, nevének eredetét felvillantva Sztakó még közelebb hozza világát a miénkhez, igaz, ezek a mozzanatok elsősorban a helyiek számára bírnak számottevő többletjelentéssel. Meg-megjelennek bizonyos archaikus vonatkozású mondások, közmondások is, amelyek feloldásával a szerző még érzékletesebbé teszi a kort (pl. Messze van, mint Makó vitéz Jeruzsálemtől), az egyes szereplők szájából azonban olykor olyan antik görög héroszokra, alakokra, eseményekre, mítoszokra való utalások hangzanak el (pl. Kirké, Odüsszeusz, Kerberosz), amelyekről az adott szereplők – kvalitásaikat és társadalmi státuszukat tekintve – nem rendelkezhetek információval. A karakterek szóhasználatával egyetemben olykor a narrátoré éppúgy problematikus, gondolunk itt a „tipp, lazaság, végül leesett [neki], tettek neki keresztbe” kifejezésekre, amelyek bár a jelenből nézve értelemmel bírnak, a vázolt korban azonban kétségkívül nincs helyük. Valami hasonló a helyzet a középső ujj felmutatásával is, hiszen bár az évszámokat tekintve a jel elfogadhatónak tűnik, mégis kizárt, hogy cirka harminc esztendő alatt elsősorban az angol íjászok közt elterjedt *véleménynyilvánítás*²¹ a kontinens másik szegletében annyira meghonosodjon, hogy még a világtól elvonultan élő parasztlány is ezt használja, miután egy rét közepén kilép a kunyhójából. Hibaként kell tekintenünk a magázódás jelenségének meglétére is, amely az eltérő

21 <http://www.urbanlegends.hu/2010/05/feltartott-kozepso-ujj-jelentes-fuck>
(Hozzáférés: 2012. december 9.)

22 <http://image.dashofer.hu/infomedia/mintaoldalak/SE.pdf?wa=IM1211> (Hozzáférés: 2012. december 9.)

23 A kiadóvezető az AB-ART 2012-es kötethozamát mutatta be Dunaszerdahelyen, a Vámbéry Irodalmi Estek keretén belül, s ekkor ejtett pár szót Sztakó kötetéről is. Az esemény felvétele a Magyar Interaktív Televízió jóvoltából megtekinthető a következő linken: <http://www.televizio.sk/2012/12/az-ab-art-kiado-idei-terme> (Hozzáférés: 2012. december 18.)

24 KORNIA Zsolt, *A képzelet egy másik világa = Metamorf 3.*, Váci Mihály Megyei és Városi Művelődési Központ, Nyíregyháza, 1988. 14. Lásd: <http://www.fantasycentrum.hu/old/VEGYES/fantasy.htm> (A teljes szöveg a fantasy műfajának alapos ismertetését adja.)

társadalmi státuszban lévő szereplők közt természetesként van jelen, annak ellenére, hogy az csak évszázadokkal később alakult ki, „[a]z ősi magyar nyelv [ugyanis] tegező volt, de a reverenciát kínosan megadták a megszólítással. Körülbelül kétszáz éve magázódunk.”²²

Nincs az a szöveg, amely ne gazdagodna vagy válna tökéletesebbé egy újabb átfésülés után. Ez *A freskó legendájával* is így van, néhol ugyanis igen elszaporodik a szó, vagy akár teljes szókapcsolatok ismétlése, halmozása. Bizonyos nevek és helynevek (pl. Zách – Záh, Villa Zazd – Villa Zaazd – villa Zaazd) helyesírása nem egységes, s az egyes szövegrészeket egymástól elválasztó „...” alkalmazása is helyenként – vagy talán mindenütt – indokolatlannak hat. Ezek azonban mind szerkesztői bakik, s egy esetleges újrakiadás esetén nem jelenthet gondot a kijavításuk. Talán nem felesleges korrigálnunk a kötet kiadójának, Balázs F. Attilának állítását sem, mely *A freskó legendája* kapcsán az első megjegyzések közt jelent meg a világhálón.²³ A Sztakó-kötetet Balázs F. fantasyként értékeli, mondván „Százdi Sztakó Zsolt történelmi vonatkozásokat is beépít a regénybe, ennek ellenére nem nevezhető történelmi regénynek, mert az eseménysor teljesen a fantasy kategóriájába sorolható.” (5:31 – 5:57) A kötet elbeszélései lényegében sehol nem mutatnak a fantasyra jellemző jeleket – egyetlen kivétel a *bolygó zsidóra* rájátszó utolsó elbeszélés „halhatatlan” karaktere lehet, ez a mozzanat azonban kevés ahhoz, hogy műfajváltozást hozzon magával –, az emlegetett műfaj ugyanis „[t]udatosan igyekszik elszakadni a realitástól, öntörvényű világokat teremt, ahol a számunkra meghatározó szabályok nem érvényesek, helyüket az ismeretlen, a titokzatos veszi át”.²⁴ Mivel pedig *A freskó legendájában* ilyen jelenségekkel – sem sárkányokkal, törpökkel, vagy bármi más fantasztikus lényvel – nem találkozunk, a Sztakó-kötet semmiképp sem sorolható a fantasyk közé.

Zárszó gyanánt

Százdi Sztakó Zsolt legendafüzérében valahogy úgy szövi a történelmet, mint Odüsszeusz Pénélopéja a vásznát. Előre kiválaszt pár motívumot – hogy lehetőleg hű maradjon ahhoz az elképzeléshez, amit a múlt töredékeként hagyott rá –, a kép többi részét pedig autopoietikusan készíti el. Szabadjára engedi fantáziáját, vagy ha úgy tetszik, a történetet, a legendákat, azok pedig felépítik önmagukat, hisz tudják, honnan hová tartanak. Egy távoli kor műfaját hívja segítségül, hogy a jelenből épp annak a távoli kornak egy esetleges történetét rajzolja meg. Hogy kibontjuk-e a vásznat, és az öröklött motívumok alapján újraszöjűk-e valahogy máshogy, azt ránk bízta. Ő megelégszik azzal, hogy a történelem homályos foltjait a végtelenből egyféleképpen már sikerült kiszíneznie. A történelmi munka – nem is beszélve az erre építő íróiról – alapja ugyanis ebben áll. Hogy el tudjuk képzelni, mi, miért és hogyan történhetett, jól azonban csak akkor járunk, ha tanulunk is az eredményből. Ha gondolkodunk! S váljunk bár eretnekekké ez által bárki előtt, a dolog ekkora áldozatot mindenképpen megér!